

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ
ЗАКЛАД « МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»

КУРСОВА РОБОТА (ПРОЕКТ)

З дисципліни «Адміністративне право»

на тему: «Права, обов'язки та відповідальність державного
службовця»

Студента Виштак
Вероніки Олександрівни
Курсу II
групи: ТУ_{бц}-8-24-Б_IПр-Н
(4,бздс)
напрям Право
спеціалізація -
Керівник: Бровко Наталія
Іванівна, д.ю.н., професор
Оцінка: _____
Національна шкала _____
Кількість балів _____ ECTS _____

Члени комісії

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

м. Київ-2026

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ	6
1.1. Поняття державного службовця та його місце в системі публічного управління.....	6
1.2. Правовий статус державного службовця: зміст та особливості	8
1.3. Нормативно-правове регулювання діяльності державного службовця	10
РОЗДІЛ 2 ПРАВА, ОБОВ'ЯЗКИ ТА ЗАБОРОНИ В ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ	13
2.1. Система прав державного службовця: професійні та соціально-трудові.....	13
2.2. Загальні та спеціальні обов'язки: правовий аспект.....	15
2.3. Обмеження та заборони, пов'язані з проходженням державної служби	18
РОЗДІЛ 3 ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ ...	21
3.1. Дисциплінарна відповідальність державного службовця	21
3.2. Адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері державної служби	23
3.3. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері службової діяльності	25
ВИСНОВОК	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	32

ВСТУП

Актуальність теми. Побудова в Україні сучасної, ефективної та сервісно-орієнтованої системи державного управління є одним із найскладніших та водночас найважливіших завдань на шляху до європейської інтеграції. В умовах глобальних викликів, воєнного стану та необхідності адаптації національного законодавства до стандартів Європейського Союзу, постать державного службовця набуває особливого значення. Державний службовець сьогодні — це не просто виконавець адміністративних функцій, а ключовий суб'єкт публічного управління, від професійності та доброчесності якого залежить рівень довіри громадян до інститутів влади та життєздатність усієї держави.

Правовий статус державного службовця є складним та багатограним юридичним явищем. Він охоплює систему прав, обов'язків, обмежень та відповідальності, які в сукупності створюють правовий фундамент професійної діяльності. Актуальність дослідження цієї теми зумовлена необхідністю пошуку оптимального балансу між повноваженнями службовця та його відповідальністю перед суспільством. Останні роки позначилися динамічними змінами в законодавстві: реформуванням системи оплати праці, запровадженням нових підходів до класифікації посад та активною цифровізацією кадрових процесів. Усі ці аспекти потребують глибокого теоретичного аналізу та практичного осмислення.

Особливої уваги заслуговує питання юридичної відповідальності. В умовах посилення антикорупційної політики та впровадження моніторингу способу життя посадових осіб, механізми притягнення до дисциплінарної, адміністративної чи кримінальної відповідальності стають дедалі складнішими. Необхідно чітко розмежувати випадки правомірної поведінки, помилок при виконанні обов'язків та умисних правопорушень, щоб

забезпечити як ефективність державного апарату, так і захист прав самих службовців від необґрунтованого тиску.

Науковий інтерес до цієї проблематики не вщухає, оскільки трансформація державної служби в Україні триває. Дослідження правового статусу службовця дозволяє не лише виявити наявні прогалини в законодавстві, а й сформулювати пропозиції, які сприятимуть формуванню нового покоління публічних управлінців — компетентних, етичних та патріотично налаштованих.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері організації та проходження державної служби в Україні, а також правового забезпечення діяльності осіб, які перебувають на службі у держави.

Предметом дослідження є теоретичні засади, законодавчі норми та практичні аспекти реалізації прав, виконання обов'язків та застосування заходів юридичної відповідальності до державних службовців.

Метою роботи є комплексний аналіз правового статусу державного службовця, дослідження механізмів його реалізації в сучасних умовах, а також визначення шляхів вдосконалення правового регулювання прав, обов'язків та відповідальності державних службовців в Україні.

Для досягнення мети було поставлено такі **завдання**:

1. Розкрити зміст поняття «державний службовець» та визначити його місце в системі органів публічної влади.
2. Дослідити структуру та особливості правового статусу державного службовця.
3. Проаналізувати систему професійних та соціально-трудових прав державних службовців.
4. Визначити основні обов'язки та обмеження, пов'язані з виконанням службових повноважень.
5. Дослідити процедурні та матеріальні аспекти дисциплінарної відповідальності службовців.

6. Охарактеризувати особливості адміністративної та кримінальної відповідальності за правопорушення у сфері державної служби.

7. Запропонувати заходи щодо вдосконалення правового статусу державного службовця в контексті європейського досвіду.

Методи дослідження. При підготовці роботи було використано низку наукових методів. За допомогою діалектичного методу правовий статус службовця розглянуто в постійному розвитку та взаємозв'язку з державними реформами. Системно-структурний метод дозволив вивчити права, обов'язки та відповідальність як єдину систему. Компаративістський метод застосовано для порівняння сучасного законодавства України з міжнародними стандартами публічної служби. Формально-юридичний метод став базовим для аналізу змісту нормативно-правових актів.

Практичне значення роботи полягає у формуванні системного погляду на правове становище державного службовця, що може бути використано для подальших наукових досліджень, у навчальному процесі при вивченні курсів адміністративного та трудового права, а також у практичній діяльності посадових осіб органів державної влади.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ

1.1. Поняття державного службовця та його місце в системі публічного управління

Визначення поняття «державний службовець» є фундаментальним етапом будь-якого наукового дослідження у сфері адміністративного права. Це зумовлено тим, що державний службовець виступає центральною фігурою в механізмі реалізації державних функцій, а його правова природа визначає межі взаємодії між державою та суспільством.

Основним нормативним актом, що дає легальне визначення цього терміну, є Закон України «Про державну службу». Відповідно до статті 1 цього Закону, державний службовець — це громадянин України, який займає посаду державної служби в органі державної влади, іншому державному органі, його апараті (секретаріаті), одержує заробітну плату за рахунок коштів державного бюджету та здійснює встановлені для цієї посади повноваження, безпосередньо пов'язані з виконанням завдань і функцій такого державного органу [23, ст. 1]. Це визначення дозволяє виокремити ключові ознаки статусу: наявність громадянства, робота в органах державної влади, фінансування з бюджету та виконання специфічних владних повноважень.

Проте законодавче визначення не вичерпує всієї складності цього поняття. У науковій літературі державна служба розглядається як вид публічної служби. Фундаментальною основою для цього є Конституція України, яка закріплює право громадян на рівний доступ до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування [15, ст. 38]. Таким чином, державний службовець є суб'єктом, який реалізує волю народу через систему державних інституцій.

В академічних колах існують різні підходи до трактування сутності державного службовця. Зокрема, у підручниках з адміністративного права під редакцією В. Галуцька підкреслюється, що державний службовець — це не просто працівник, а особа, наділена спеціальною правосуб'єктністю. Його діяльність носить не виробничий, а управлінський характер, спрямований на впорядкування суспільних відносин [24, с. 154]. Такий підхід акцентує увагу на функціональному призначенні особи в системі управління.

Дослідниця Т. О. Коломоець у своїх працях розглядає державного службовця через призму «службово-трудових відносин», зазначаючи, що його статус є синтезом норм адміністративного та трудового права. Проте адміністративно-правовий елемент є домінуючим, оскільки він визначає публічний характер обов'язків та сувору ієрархічну підпорядкованість [13, с. 88]. Це особливо важливо для розуміння місця службовця в системі публічного управління: він є ланкою, що забезпечує безперервність державного процесу.

У системі публічного управління державний службовець займає унікальне місце, яке можна охарактеризувати за декількома параметрами:

1. Політична нейтральність. На відміну від політичних діячів, які приходять до влади в результаті виборів, службовець є професіоналом, який має забезпечувати стабільність управління незалежно від зміни політичних еліт.

2. Професіоналізм. Державна служба вимагає наявності спеціальної освіти та проходження конкурсного відбору, що підтверджує кваліфікацію особи [21, с. 42].

3. Виконавчий характер діяльності. Службовці забезпечують реалізацію законів та підзаконних актів, перетворюючи політичні рішення на конкретні дії органів влади.

Важливо також розрізняти державних службовців та інших працівників державних органів (технічний персонал, патронатна служба). Останні не

наділені владними повноваженнями і не здійснюють функції держави безпосередньо. Як зазначає В. Б. Авер'янов, саме наявність публічно-владних повноважень є тим критерієм, що виокремлює державного службовця в особливу категорію [6, с. 210].

Отже, державний службовець — це професійно підготовлений громадянин, який на постійній основі займає посаду в державному апараті, наділений відповідною компетенцією та несе відповідальність за належне виконання функцій держави в межах своєї посади. Його місце в системі публічного управління визначається роллю «сполучної ланки» між політичним керівництвом країни та громадянським суспільством.

1.2. Правовий статус державного службовця: зміст та особливості

Правовий статус державного службовця є складним, комплексним юридичним інститутом, який визначає місце особи в системі публічної влади та її взаємовідносини з державою і громадянами. У загальній теорії права під правовим статусом розуміють юридично закріплене становище суб'єкта, проте статус державного службовця має низку специфічних ознак, зумовлених публічним характером його діяльності.

Зміст правового статусу державного службовця складається з сукупності взаємопов'язаних елементів, які в науковій доктрині адміністративного права прийнято поділяти на декілька блоків. До першого блоку належать цільові елементи: норми, що визначають мету та завдання діяльності службовця. Другий блок становлять структурно-функціональні елементи, а саме: права, обов'язки, обмеження та заборони. Третій блок включає забезпечувальні елементи: державні гарантії та юридичну відповідальність [24, с. 162].

Однією з ключових особливостей статусу державного службовця є його публічно-правова природа. На відміну від звичайних трудових відносин, де

права та обов'язки можуть коригуватися угодою сторін, статус службовця є імперативно визначеним. Як зазначає професор В. К. Колпаков, особа, вступаючи на державну службу, фактично приєднується до вже встановленого державою статусу, приймаючи на себе як владні повноваження, так і значні обмеження [2, с. 245]. Це означає, що державна служба є не просто професійною діяльністю, а особливим видом служіння суспільству.

Важливою характеристикою змісту правового статусу є наявність спеціальних обмежень та заборон. Службовець добровільно погоджується на обмеження певних прав (наприклад, права на підприємницьку діяльність, на участь у політичних партіях для певних категорій), що є необхідною умовою забезпечення його неупередженості та запобігання конфлікту інтересів [23]. Дослідниця Н. Гончарук наголошує, що такі обмеження є «ціною статусу», яка гарантує стабільність державного апарату та захищає його від впливу приватних інтересів [20, с. 56].

Ще однією особливістю статусу є його ієрархічність та стабільність. Статус службовця залежить від категорії посади (А, Б чи В) та присвоєного рангу, що відображає рівень його професійної кваліфікації та обсяг відповідальності. При цьому стабільність статусу є гарантією захисту службовця від політичного тиску. Науковець Р. С. Мельник зазначає, що право на державну службу, закріплене в Конституції України, передбачає не лише вступ на службу, а й захист від незаконного звільнення чи необґрунтованого змінення правового становища особи [14, с. 118; 15, ст. 38].

Сучасна трансформація правового статусу державного службовця в Україні пов'язана з переходом до сервісної моделі управління. Це означає, що зміст прав та обов'язків службовця все більше орієнтується на забезпечення потреб громадян. Обов'язок дотримуватися принципів етичної поведінки та доброчесності став не просто моральною нормою, а юридичною вимогою, порушення якої тягне за собою припинення державної служби [26, с. 14].

Крім того, статус службовця характеризується наявністю потужної системи соціально-правових гарантій. Це включає особливий порядок оплати праці, право на професійне навчання, специфічне пенсійне забезпечення та захист від втручання в діяльність. В умовах цифрової трансформації 2024–2025 років статус також доповнюється новими цифровими правами та обов'язками щодо роботи в автоматизованих системах та захисту інформації з обмеженим доступом [32, с. 47].

Отже, правовий статус державного службовця — це системна сукупність прав, обов'язків, обмежень та гарантій, які мають публічний характер, встановлюються виключно законами України та спрямовані на забезпечення ефективного виконання функцій держави професійно підготовленими та політично неупередженими фахівцями.

1.3. Нормативно-правове регулювання діяльності державного службовця

Ефективність функціонування інституту державної служби безпосередньо залежить від якості та повноти його нормативно-правового забезпечення. Система законодавства, що регулює діяльність державних службовців в Україні, характеризується багаторівневістю та складністю, що зумовлено необхідністю поєднання загальноправових засад із галузевою специфікою управлінської діяльності.

Фундаментом нормативного регулювання є Конституція України, яка володіє найвищою юридичною силою. Вона не лише закріплює право громадян на рівний доступ до державної служби, а й визначає основні засади відповідальності посадових осіб за порушення прав і свобод людини [15, ст.

38, 56]. Конституційні норми створюють ціннісну основу, на якій базуються всі інші акти законодавства.

Центральне місце в ієрархії спеціальних актів посідає Закон України «Про державну службу». Саме цей акт визначає правову природу служби, принципи її функціонування, порядок вступу, проходження та припинення службових відносин [23]. Варто зауважити, що сучасна редакція Закону була розроблена з урахуванням досвіду країн Європейського Союзу, що дозволило відійти від застарілих радянських моделей адміністративного управління. Проте, як зазначає дослідник С. В. Петков, закон лише створює загальну рамку, тоді як практичні механізми часто потребують деталізації на рівні підзаконних актів [22, с. 145].

Важливим компонентом регулювання є антикорупційне законодавство, зокрема Закон України «Про запобігання корупції». Він встановлює жорсткі вимоги до фінансового контролю, етичної поведінки та врегулювання конфлікту інтересів. Як підкреслює у своїх працях науковець В. А. Бортняк, державна служба в Україні регулюється за принципом «дозволено лише те, що передбачено законом», що суттєво відрізняє правовий статус службовця від статусу працівника за трудовим договором [4, с. 62].

Окрему групу джерел становлять підзаконні нормативно-правові акти. Провідна роль тут належить постановам Кабінету Міністрів України, які деталізують питання оплати праці, проведення конкурсів та оцінювання результатів службової діяльності. Зокрема, значний вплив на зміст статусу службовця у 2024 році мають акти КМУ щодо реформування системи грейдів та класифікації посад [8, с. 10]. Також велике значення мають акти Національного агентства України з питань державної служби (НАДС), які забезпечують методичне керівництво та роз'яснення щодо застосування норм закону.

У системі джерел регулювання не можна оминути міжнародно-правові акти, які Україна зобов'язалася виконувати в рамках європейської інтеграції.

Зокрема, це Принципи державного управління (SIGMA), які визначають стандарти професіоналізму та прозорості. Як зазначає В. П. Тимощук, гармонізація українського законодавства з європейськими стандартами є не лише політичною вимогою, а й необхідною умовою створення стійкої демократичної системи управління [11, с. 240].

Нарешті, субсидіарне значення має трудове законодавство, а саме Кодекс законів про працю України. Він застосовується лише в тій частині, що не врегульована спеціальним законом про державну службу. Це підкреслює особливий характер публічно-службових відносин: хоча вони містять елементи праці, їхня публічна мета завжди превалює над приватним інтересом [30].

Таким чином, нормативно-правове регулювання діяльності державного службовця в Україні є комплексною системою, що охоплює конституційні норми, спеціальні закони, широке коло підзаконних актів та міжнародні стандарти. Ця система постійно вдосконалюється, адаптуючись до вимог цифровізації, антикорупційної стратегії та європейської інтеграції, що забезпечує стабільність та професійність державного апарату.

РОЗДІЛ 2

ПРАВА, ОБОВ'ЯЗКИ ТА ЗАБОРОНИ В ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ

2.1. Система прав державного службовця: професійні та соціально-трудові

Система прав державного службовця становить фундаментальну частину його правового статусу, оскільки саме через реалізацію наданих прав особа отримує можливість ефективно виконувати покладені на неї державні функції. У науковій доктрині адміністративного права права службовців не розглядаються як особисті привілеї, а трактуються як необхідний правовий інструментарій для забезпечення публічних інтересів. Традиційно ці права поділяють на дві великі групи: професійні, що безпосередньо стосуються виконання владних повноважень, та соціально-трудові, які спрямовані на захист службовця як суб'єкта трудових відносин [2, с. 248].

Першочергове значення у структурі професійних прав посідає право на повагу до своєї особистості, честі та гідності, що закріплено безпосередньо у профільному законі [23]. Це право виступає гарантією проти будь-яких проявів дискримінації або психологічного тиску всередині державного апарату. Як зазначає у своїх дослідженнях О. М. Сибіга, забезпечення гідних умов спілкування та професійної взаємодії є передумовою формування здорового морально-психологічного клімату, без якого неможливе ефективне надання публічних послуг [27, с. 88]. Логічним продовженням цього є право на чітке визначення посадових обов'язків, яке захищає службовця від суб'єктивізму керівництва. Чітко окреслені межі компетенції дозволяють особі діяти впевнено та професійно, уникаючи виконання завдань, що виходять за межі її законних повноважень.

Важливою умовою якісного виконання службових завдань є право на отримання інформації. Державний службовець має право вільного доступу до документів, реєстрів та інших матеріалів, необхідних для підготовки управлінських рішень. Відсутність належного інформаційного забезпечення, на думку С. В. Петкова, робить державне управління хаотичним та неефективним, тому держава зобов'язана гарантувати службовцям можливість оперативного отримання актуальних даних [22, с. 148]. Крім того, професійний статус передбачає право на прийняття рішень у межах наданих повноважень та безпосередню участь у підготовці актів, що видаються відповідним органом. Це право дозволяє службовцю реалізовувати свій інтелектуальний потенціал та впливати на розвиток державної політики у відповідній сфері.

Друга група прав — соціально-трудові — забезпечує стабільність життєдіяльності службовця та його мотивацію до праці. Ключовим у цій групі є право на оплату праці. В умовах 2024 року цей аспект став предметом значних правових трансформацій, спрямованих на посилення ролі стабільної частини заробітної плати. Відповідно до нових підходів, частка посадового окладу в структурі виплат була суттєво збільшена, що зменшило залежність службовця від преміальних виплат, які часто розподілялися за суб'єктивними критеріями [8, с. 12]. Такий підхід сприяє фінансовій незалежності посадовців та є одним із дієвих антикорупційних механізмів.

Поряд із фінансовими гарантіями, держава забезпечує службовцю право на професійне навчання та кар'єрний ріст. Можливість постійного підвищення кваліфікації є не лише правом, а й стратегічною інвестицією держави у якість управлінських кадрів. Професор Ю. В. Ковбасюк підкреслює, що право на кар'єру має базуватися на принципах меритократії, де просування по службі є результатом виключно професійних досягнень та компетентності особи [10, с. 12]. Для реалізації цього права Урядом затверджено спеціальні положення, що

регулюють систему безперервного навчання службовців за рахунок бюджетних коштів [25].

Не менш важливим елементом є право на відпочинок та належні умови праці. Воно охоплює встановлену законом тривалість робочого часу, право на щорічні відпустки та соціальні пільги. Специфіка державної служби передбачає, що навіть у складних умовах воєнного чи надзвичайного стану, держава повинна прагнути до збереження соціальних стандартів для своїх працівників. Окрему увагу слід приділити праву на соціальний захист та особливий порядок пенсійного забезпечення для осіб із тривалим стажем служби, що є формою визнання особливих заслуг перед суспільством. Таким чином, система прав державного службовця є збалансованим комплексом можливостей, які дозволяють поєднувати служіння державі із захистом власних професійних та соціальних інтересів.

2.2. Загальні та спеціальні обов'язки: правовий аспект

Юридичні обов'язки державного службовця становлять імперативну основу його діяльності, оскільки вони визначають межу належної поведінки особи в інтересах держави та суспільства. На відміну від прав, які передбачають можливість вибору певної моделі поведінки, обов'язки вимагають від службовця безумовного виконання встановлених приписів. У науковій літературі обов'язки прийнято поділяти на загальні, що притаманні всім без винятку службовцям, та спеціальні, які зумовлені специфікою функцій конкретного державного органу або посади.

Центральне місце у системі загальних обов'язків посідає стаття 8 Закону України «Про державну службу», яка містить деталізований перелік вимог до професійної діяльності, що мають на меті забезпечення стабільної роботи

державного апарату [23]. Першочерговим обов'язком кожного службовця є дотримання Конституції та законів України, що впливає безпосередньо з конституційного ладу держави [15]. Окрім формального дотримання норм, закон вимагає від посадовця сумлінного, компетентного та відповідального виконання своїх повноважень. Це передбачає, зокрема, обов'язок забезпечувати державну політику у відповідній сфері та звітувати перед громадою і керівництвом за результати своєї роботи. Важливим прикладом професійної вимоги є обов'язок державного службовця забезпечувати ефективне використання державних коштів та майна, що перебуває у розпорядженні органу. Це означає, що будь-яке управлінське рішення повинно бути економічно обґрунтованим та спрямованим на досягнення суспільного блага. Також закон акцентує увагу на обов'язку поважати гідність людини, не допускати порушення прав і свобод людини і громадянина, що є критично важливим у взаємодії з відвідувачами та колегами. Окремо слід виділити вимогу дотримуватися принципів професійної етики та запобігати виникненню конфлікту інтересів під час виконання службових обов'язків, що безпосередньо корелює з антикорупційною політикою. Як зазначає В. П. Тимошук, державний службовець є гарантом законності на своєму робочому місці, тому виконання кожного з цих пунктів є обов'язковою умовою професійної придатності [29, с. 45].

Важливим аспектом загальних обов'язків є принцип служіння народу України, що включає обов'язок діяти в інтересах держави, виявляти патріотизм та бути вірним присязі. Це тісно пов'язано з вимогою політичної неупередженості, яка забороняє службовцю використовувати свої повноваження для лобіювання інтересів окремих політичних сил чи груп. Професор В. Б. Авер'янов підкреслює, що саме політична нейтральність є запорукою стабільності державного апарату під час зміни політичного керівництва країни, що забезпечує безперервність виконання державних функцій [6, с. 215]. Крім того, на службовця покладається обов'язок

постійного підвищення рівня своєї професійної компетентності, що в умовах стрімкої цифровізації управління набуває форми обов'язкового безперервного навчання [32, с. 112].

Спеціальні обов'язки державного службовця деталізуються в його посадовій інструкції та залежать від конкретної спеціалізації органу. Наприклад, для осіб, що займаються питаннями фінансового контролю чи надання адміністративних послуг, спеціальні обов'язки включатимуть дотримання особливих процедурних термінів та стандартів обслуговування. Дослідник Т. О. Кулик наголошує, що спеціальні обов'язки не можуть суперечити загальним нормам закону і повинні бути чітко доведені до відома службовця під розписку при призначенні на посаду [17, с. 34]. Важливою частиною спеціальних обов'язків є виконання наказів та розпоряджень безпосередніх керівників. Проте правовий статус службовця передбачає можливість відмови від виконання очевидно злочинного наказу. У такому разі службовець зобов'язаний письмово обґрунтувати свою позицію та повідомити про це керівника вищого рівня, що є важливою гарантією правопорядку в системі державної служби.

Окремий масив обов'язків пов'язаний з антикорупційною політикою держави. Відповідно до Закону України «Про запобігання корупції», службовець зобов'язаний щорічно подавати декларацію про доходи, повідомляти про наявність реального чи потенційного конфлікту інтересів та дотримуватися етичних правил поведінки [24]. Обов'язок доброчесності означає, що особа повинна уникати дій, які можуть підірвати авторитет державної служби або викликати сумніви у її об'єктивності. Науковець В. А. Бортняк зауважує, що антикорупційні обов'язки є найбільш «контрольованими» з боку громадянського суспільства та спеціальних органів контролю, оскільки їх порушення веде до негайної втрати права на державну службу [4, с. 64]. Також невід'ємною частиною обов'язків службовця є забезпечення захисту інформації з обмеженим доступом та персональних

даних громадян, до яких він має доступ у процесі роботи. Таким чином, система обов'язків державного службовця являє собою комплекс етичних, професійних та антикорупційних вимог, виконання яких є обов'язковою умовою збереження професійного статусу та забезпечення легітимності державного управління.

2.3. Обмеження та заборони, пов'язані з проходженням державної служби

Невід'ємною складовою правового статусу державного службовця є система законодавчо закріплених обмежень та заборон, які виступають специфічним правовим регулятором його поведінки. У науковій літературі ці елементи часто називають «негативним змістом статусу», оскільки вони не надають прав, а навпаки — звужують загальногромадянську правосуб'єктність особи в інтересах забезпечення прозорості та неупередженості державної влади. Добровільна згода громадянина на такі обмеження є обов'язковою умовою вступу на посаду, що підкреслює особливий характер службових відносин. Головною метою встановлення заборон є запобігання конфлікту інтересів, боротьба з корупцією та недопущення використання службового становища у приватних цілях [23; 24].

Одним із фундаментальних обмежень є заборона поєднувати державну службу з іншими видами діяльності, що у законодавстві визначається як принцип несумісності. Державний службовець не має права займатися підприємницькою діяльністю, входити до складу правління чи виконавчих органів комерційних організацій, а також виконувати іншу оплачувану роботу. Виняток становлять лише викладацька, наукова, творча діяльність, медична практика, інструкторська та суддівська практика із спорту, за умови, що це не створює перешкод для виконання основних обов'язків. Як зазначає дослідник

М. І. Хавронюк, таке обмеження спрямоване на те, щоб службовець зосереджував усі свої професійні зусилля виключно на державних задачах та не потрапляв у фінансову залежність від сторонніх суб'єктів господарювання [31, с. 142]. Крім того, державним службовцям заборонено використовувати робочий час та державне майно для здійснення діяльності, не пов'язаної з виконанням службових повноважень.

Важливим аспектом обмежень є вимога політичної нейтральності, яка має на меті відокремити професійний державний апарат від політичної боротьби. Для державних службовців категорій «А» встановлено повну заборону на членство у політичних партіях, тоді як для інших категорій заборона стосується обійняття керівних посад у партіях. Посадовець не має права демонструвати свої політичні погляди під час виконання обов'язків, використовувати державні ресурси для агітації або будь-яким іншим чином сприяти політичним силам. Науковець В. Б. Авер'янов слушно підкреслює, що політична неупередженість є запорукою того, що зміна уряду в демократичній державі не призведе до колапсу адміністративної системи, оскільки професійні кадри залишаються поза політичним процесом [6, с. 218]. Будь-яке порушення цієї заборони є підставою для негайного припинення державної служби через втрату права на неї.

Окремий масив заборон стосується запобігання корупційним проявам, що деталізується в антикорупційному законодавстві. Зокрема, встановлено жорстке обмеження щодо одержання подарунків: службовцям заборонено приймати дарунки від підлеглих або осіб, щодо яких вони здійснюють владні повноваження. Також діє заборона на спільну роботу близьких осіб, що має на меті викорінення непотизму та фаворитизму в органах влади. Службовець не може перебувати у відносинах безпосередньої підпорядкованості з членами своєї сім'ї. У разі виникнення такої ситуації особа зобов'язана вжити заходів щодо її усунення у встановлений законом термін. Дослідниця Т. О. Коломoeць

наголошує, що такі заходи є превентивними та спрямовані на захист авторитету державної служби в очах суспільства [13, с. 102].

Окрім обмежень під час проходження служби, існують також так звані «постслужбові» обмеження, які діють протягом певного часу після звільнення особи з посади. Зокрема, колишньому службовцю забороняється протягом року укладати трудові договори або правочини з юридичними особами приватного права, якщо він протягом року до звільнення здійснював щодо них контроль чи нагляд. Це обмеження покликане запобігти явищу «обертових дверей», коли посадовець готує сприятливі умови для приватного бізнесу в обмін на майбутню посаду в цій компанії [5, с. 56]. Таким чином, система обмежень та заборон утворює надійний захисний механізм, який гарантує, що діяльність державного службовця буде спрямована виключно на реалізацію публічного інтересу, а його статус не стане інструментом для особистого збагачення чи політичного маніпулювання.

РОЗДІЛ 3

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ

3.1. Дисциплінарна відповідальність державного службовця

Дисциплінарна відповідальність є найбільш поширеним видом юридичної відповідальності у сфері державної служби, оскільки вона спрямована на підтримання внутрішнього порядку та забезпечення високої якості виконання професійних обов'язків. Її сутність полягає у застосуванні до службовця передбачених законом стягнень за вчинення дисциплінарного проступку, тобто протиправної винної дії чи бездіяльності, що полягає у невиконанні або неналежному виконанні посадових обов'язків та інших вимог, встановлених законодавством. Підставою для порушення дисциплінарного провадження зазвичай є факти порушення присяги, прогули, недотримання правил внутрішнього розпорядку або порушення вимог щодо політичної неупередженості та етики [23; 13].

Процес притягнення до дисциплінарної відповідальності в Україні детально регламентований та базується на принципах законності, об'єктивності та індивідуалізації стягнення. Як зазначає науковець В. В. Бевзенко, дисциплінарна відповідальність державного службовця суттєво відрізняється від аналогічного інституту в трудовому праві через складність процедури та суворість наслідків [3, с. 142]. Якщо в межах КЗпП існують лише догана та звільнення, то Закон України «Про державну службу» передбачає ширшу систему стягнень, яка включає зауваження, догану, попередження про неповну службову відповідність та звільнення з посади. Кожне з цих стягнень має застосовуватися залежно від тяжкості проступку, ступеня вини службовця та обсягу завданої державі чи суспільству шкоди.

Важливим елементом дисциплінарної відповідальності є процедура дисциплінарного провадження, яка забезпечує право службовця на захист. Першим етапом є порушення провадження керівником державної служби, після чого здійснюється збір та аналіз доказів. Для забезпечення об'єктивності оцінки дій службовців категорій «Б» та «В» в органах державної влади створюються дисциплінарні комісії. Ця комісія є колегіальним органом, який готує подання керівнику щодо наявності чи відсутності в діях особи складу проступку. Професор Т. О. Коломоєць наголошує, що участь у комісії представників виборного органу первинної профспілкової організації або фахівців з права є необхідною умовою для запобігання упередженості та керівному тиску на підлеглого [13, с. 105].

Особливе місце у системі дисциплінарних проступків посідає порушення присяги державного службовця. Це найбільш серйозне правопорушення, яке тягне за собою обов'язкове звільнення з посади. Порушення присяги трактується судовою практикою як вчинення дій, що суперечать інтересам держави, підривають довіру до інститутів влади та свідчать про морально-етичну непридатність особи до служби. Дослідник С. В. Ківалов зауважує, що через оціночний характер поняття «порушення присяги» надзвичайно важливо дотримуватися стандарту доказування, щоб уникнути свавілля при звільненні неугодних кадрів [9, с. 67]. Крім того, службовець має право на ознайомлення з матеріалами провадження, надання пояснень та оскарження рішення про стягнення в адміністративному суді.

Сучасна практика притягнення до відповідальності у 2024–2025 роках характеризується посиленням уваги до етичних стандартів та доброчесності. Недотримання правил професійної етики сьогодні розглядається як самостійна підстава для дисциплінарного стягнення, оскільки імідж державного апарату безпосередньо залежить від поведінки кожного його представника. Водночас закон встановлює чіткі терміни притягнення до відповідальності:

дисциплінарне стягнення не може бути накладене, якщо минуло більше шести місяців з дня виявлення проступку або більше двох років з дня його вчинення. Таким чином, дисциплінарна відповідальність є збалансованим механізмом, який, з одного боку, дозволяє очищувати державний апарат від некомпетентних працівників, а з іншого — гарантує професіоналам захист від необґрунтованих переслідувань.

3.2. Адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері державної служби

Адміністративна відповідальність державних службовців є специфічним видом публічно-правової відповідальності, що настає за вчинення адміністративних правопорушень, пов'язаних із виконанням службових повноважень або порушенням встановленого порядку управління. На відміну від дисциплінарної відповідальності, яка реалізується переважно всередині відомства, адміністративна відповідальність має позавідомчий характер і накладається судом або уповноваженими державними органами. Основним нормативним актом у цій сфері є Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП), який визначає склад правопорушень та види санкцій, що можуть бути застосовані до посадових осіб [12]. Специфіка статусу державного службовця як суб'єкта адміністративної відповідальності полягає в тому, що закон розглядає його як «посадову особу», що передбачає вищу міру відповідальності та суворіші санкції порівняно зі звичайними громадянами.

Ключовим масивом адміністративних правопорушень у сфері державної служби є діяння, пов'язані з корупцією. Відповідно до положень глави 13-А КУпАП, до таких правопорушень відносяться порушення обмежень щодо

сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, недотримання вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, а також порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків [12; 24]. Як зазначає науковець Д. В. Лученко, адміністративна відповідальність за корупційні правопорушення виконує важливу превентивну функцію, оскільки накладення стягнення за такі дії автоматично тягне за собою внесення особи до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення, що фактично унеможлиблює подальше перебування на державній службі [19, с. 92]. Це підкреслює високу ціну репутаційних та правових втрат для службовця у разі ігнорування антикорупційних норм.

Окрему групу правопорушень становлять порушення у сфері фінансового контролю. Державний службовець несе адміністративну відповідальність за несвоєчасне подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави, або за подання завідомо недостовірних відомостей у такій декларації, якщо сума розбіжностей не досягає порогу кримінальної відповідальності. Дослідник Д. М. Лук'янець наголошує, що складність адміністративних проваджень у цих справах часто зумовлена необхідністю ретельної перевірки джерел походження активів та оцінки вини особи, яка може посилатися на технічні помилки чи збої в роботі автоматизованих систем [18, с. 156]. Важливу роль у виявленні таких правопорушень відіграє Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), яке наділене повноваженнями складати протоколи та передавати їх на розгляд до суду.

Окрім антикорупційного блоку, адміністративна відповідальність державних службовців може наступати за порушення законодавства про доступ до публічної інформації, порушення порядку ведення реєстрів, а також за невиконання законних вимог контролюючих органів. Зокрема, ухилення від надання інформації на запит громадянина або надання завідомо неправдивих

даних є грубим порушенням принципів відкритості державного управління. У таких випадках санкції мають на меті не лише покарання винного, а й поновлення порушеного права особи на отримання інформації. Слід враховувати, що адміністративне стягнення, накладене на службовця, часто стає підставою для паралельного порушення дисциплінарного провадження, що демонструє комплексний характер юридичного реагування на протиправну поведінку посадовця.

Сучасна судова практика 2024 року свідчить про посилення вимог до якості доказової бази в адміністративних справах щодо державних службовців. Будь-яка процесуальна помилка при складанні протоколу або порушення термінів розгляду справи може призвести до закриття провадження, що вимагає від уповноважених органів високого рівня професіоналізму. Водночас, цифровізація процесів звітності та моніторингу способу життя значно спрощує процес фіксації правопорушень, роблячи адміністративну відповідальність реальним та ефективним механізмом стримувань і противаг у системі державної служби. Таким чином, адміністративно-правовий аспект статусу службовця забезпечує зовнішній контроль за його діяльністю та сприяє формуванню культури доброчесності в органах влади.

3.3. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері службової діяльності

Кримінальна відповідальність державних службовців становить собою найбільш жорстку форму державного реагування на суспільно небезпечні діяння, що підривають авторитет державної влади та порушують нормальну діяльність державного апарату. Сутність цього виду відповідальності полягає у застосуванні до винної особи заходів кримінального покарання,

передбачених Кримінальним кодексом України, за вчинення злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Специфіка кримінальної відповідальності в цій сфері зумовлена особливим статусом суб'єкта — «службової особи», що визначається через наявність організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій [16]. Як зазначає професор М. І. Хавронюк, криміналізація службових зловживань є необхідною умовою захисту демократичного ладу, оскільки використання владних прерогатив у приватних чи корпоративних інтересах руйнує фундамент правової держави [31, с. 145].

Центральне місце в системі службових злочинів посідає зловживання владою або службовим становищем, передбачене статтею 364 Кримінального кодексу України. Склад цього злочину передбачає умисне використання службовою особою влади чи становища всупереч інтересам служби, якщо воно вчинене з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для себе чи іншої особи, і воно завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам чи інтересам. Науковець О. О. Дудоров підкреслює, що складність доказування цього діяння часто полягає у необхідності чіткого розмежування між правомірним дискреційним рішенням посадовця та кримінально караним зловживанням, що потребує глибокого аналізу посадових інструкцій та галузевого законодавства [7, с. 210]. Паралельно з цим, стаття 365 КК України встановлює відповідальність за перевищення влади або службових повноважень, що характеризується вчиненням дій, які явно виходять за межі наданих особі прав чи повноважень, що спричинило тяжкі наслідки.

Особлива увага в сучасній кримінально-правовій політиці України приділяється боротьбі з підкупом та одержанням неправомірної вигоди. Статті 368 та 369 Кримінального кодексу охоплюють широкий спектр діянь: від пропозиції та обіцянки вигоди до її безпосереднього прийняття. Трансформація терміну «хабар» у «неправомірну вигоду» дозволила розширити коло об'єктів злочину, включаючи не лише грошові кошти, а й

послуги, переваги чи нематеріальні активи. Важливим кроком у зміцненні антикорупційного статусу службовців стало запровадження відповідальності за незаконне збагачення (стаття 368-5 КК України), де підставою для покарання є набуття активів, вартість яких значно перевищує законні доходи особи. Дослідниця Н. В. Сліпченко зауважує, що цей інститут є відображенням міжнародних зобов'язань України в межах Конвенції ООН проти корупції та слугує потужним інструментом стримування незаконного накопичення капіталу в державному секторі [28, с. 88].

Крім того, значну частку службових злочинів становлять діяння, пов'язані зі службовим підробленням (стаття 366 КК України) та службовою недбалістю (стаття 367 КК України). Службове підроблення, що полягає у внесенні до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей, часто є «супутнім» злочином, який приховує масштабніші фінансові махінації. У свою чергу, службова недбалість відображає відповідальність за невиконання або неналежне виконання обов'язків через несумлінне ставлення до них. Як свідчить судова практика Вищого антикорупційного суду (ВАКС), саме недбалість при підписанні актів виконаних робіт чи прийомі товарів за державні кошти призводить до мільярдних збитків для бюджету, що робить цей склад злочину надзвичайно актуальним в умовах повоєнного відновлення [1, с. 14].

Реалізація кримінальної відповідальності державних службовців сьогодні забезпечується спеціалізованою інфраструктурою, до якої входять Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) та ВАКС. Наявність спеціальної підслідності для топ-чиновників підкреслює ідею рівності всіх перед законом та невідворотності покарання незалежно від рангу посади. Кримінальне покарання для службовців часто супроводжується додатковими санкціями, такими як позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на тривалий термін, що фактично означає професійну

дискваліфікацію та виключення особи з системи державного управління. Таким чином, кримінально-правовий аспект статусу державного службовця виступає «останнім рубежем» захисту публічного правопорядку, гарантуючи, що будь-яке тяжке порушення закону зустріне адекватну та сувору реакцію з боку держави.

ВИСНОВОК

На основі проведеного дослідження правового статусу державного службовця в Україні можна сформулювати наступні підсумкові положення, які відповідають поставленим завданням.

Перш за все, дослідження концептуальних засад дозволило визначити, що правовий статус державного службовця є складним публічно-правовим інститутом, який відображає особливе становище особи у відносинах із державою. Його сутність полягає не просто у виконанні професійних функцій, а у здійсненні владних повноважень від імені держави, що зумовлює пріоритет публічного інтересу та специфічну юридичну природу службових відносин.

Аналіз внутрішньої структури статусу показав, що він характеризується поєднанням загальних та спеціальних ознак. Його особливістю є ієрархічність, стабільність та добровільне прийняття особою низки обмежень в обмін на державні гарантії. Зміст статусу сьогодні динамічно змінюється, зміщуючи акцент із суто командно-адміністративного управління на сервісну модель, де головним критерієм ефективності службовця є якість надання послуг громадянам та захист їхніх прав.

Оцінка нормативно-правового регулювання свідчить про наявність цілісної системи законодавства, фундаментом якої є Конституція України та Закон «Про державну службу». Важливим аспектом є активна імплементація європейських стандартів управління (принципів SIGMA) та антикорупційних норм. Дослідження підтвердило, що сучасне законодавство створює необхідні умови для формування професійного та політично нейтрального державного апарату, хоча й потребує подальшої адаптації до умов цифровізації.

Вивчення системи прав та обов'язків дозволило дійти висновку, що вони становлять динамічну основу статусу. Права службовця (професійні та соціально-трудові) забезпечують його автономність та мотивацію, тоді як

обов'язки (від дотримання законності до етичної поведінки) гарантують відповідальність перед суспільством. Встановлено, що баланс між цими елементами є ключовим фактором запобігання зловживанням владою та забезпечення меритократичного підходу до кар'єрного росту.

Окрему увагу в роботі приділено системі обмежень та заборон, які діють як під час служби, так і після її припинення. Визначено, що заборони щодо сумісництва, політичної діяльності та конфлікту інтересів є не просто формальними вимогами, а дієвими механізмами забезпечення доброчесності. Ці обмеження виступають запобіжником проти використання службового становища у приватних інтересах та є невід'ємною частиною професійної етики сучасного посадовця.

Нарешті, розгляд видів юридичної відповідальності підтвердив її комплексний характер. Дисциплінарна відповідальність слугує інструментом підтримки внутрішньої ієрархії, тоді як адміністративна та кримінальна відповідальність за службові злочини та корупцію забезпечують зовнішній контроль. Створення спеціалізованої антикорупційної інфраструктури (НАБУ, САП, ВАКС) підкреслює рішучість держави у забезпеченні невідворотності покарання за порушення публічного правопорядку, що є фінальною гарантією легітимності правового статусу державного службовця.

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, слід констатувати, що правовий статус державного службовця в Україні на сучасному етапі — це не просто набір статичних норм, а динамічний правовий інститут, що виступає фундаментом стійкості всієї державної машини. Проведений аналіз засвідчив, що успіх будь-яких державних реформ у 2024–2026 роках безпосередньо залежить від того, наскільки збалансованим є цей статус: він має поєднувати в собі високі стандарти професійної відповідальності та доброчесності із дієвими гарантіями правового та соціального захисту самих службовців. Становлення професійної, політично нейтральної та орієнтованої на інтереси громадянина публічної служби є головним вектором європейської інтеграції

України. Таким чином, подальше вдосконалення статусу має відбуватися шляхом мінімізації суб'єктивізму в управлінні, повної цифровізації службових процесів та зміцнення довіри між суспільством і державним апаратом. Саме такий підхід дозволить сформувати нову генерацію державних службовців, здатних не лише ефективно виконувати свої обов'язки, а й бути драйверами повоєнного відновлення та демократичного розвитку держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аналіз судової практики Вищого антикорупційного суду України за 2023– 2024 роки. Київ, 2024. 64 с.
2. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / за ред. В. Галуцька, П. Діхтієвського. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 656 с.
3. Адміністративне право України: підручник / за заг. ред. В. В. Бевзенка. Київ : Ваіте, 2021. 624 с.
4. Бортняк В. А. Юридична природа державної служби: теоретико-правовий аспект. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2022. № 71. С. 60–65.
5. Григоренко Є. І. Правові обмеження на державній службі як засіб запобігання правопорушенням. Юридична наука. 2024. № 1. С. 54–61.
6. Державне управління: теорія і практика / за ред. В. Б. Авер'янова. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 576 с.
7. Дудоров О. О. Кримінальне право України: Навчальний посібник. Київ : Ваіте, 2022. 456 с.
8. Звіт про стан реформування оплати праці державних службовців / Національне агентство України з питань державної служби. Київ, 2024. 42 с.
9. Ківалов С. В. Державна служба в Україні: підручник. Одеса : Фенікс, 2020. 412 с.
10. Ковбасюк Ю. В. Державна служба в Україні: стан та перспективи. Вісник НАДУ. 2024. № 1. С. 10–18.
11. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
12. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

13. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 576 с.
14. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 520 с.
15. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
16. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
17. Кулик Т. О. Правовий зміст службових обов'язків у системі публічного управління. Публічне право. 2024. № 2. С. 32–40.
18. Лук'янець Д. М. Адміністративне право України (загальна частина) : навч. посіб. Київ : Істина, 2022. 312 с.
19. Лученко Д. В. Адміністративна відповідальність за правопорушення, пов'язані з корупцією. Право та інновації. 2023. № 2. С. 90–97.
20. Малиновський В. Я. Державне управління : навч. посіб. Київ : Атіка, 2009. 608 с.
21. Мельник Р. С., Бевзенко В. М. Загальне адміністративне право : навч. посіб. Київ : Ваіте, 2014. 376 с.
22. Петков С. В. Менеджмент в органах публічної влади : підручник. Київ : Центр навчальної літератури, 2024. 320 с.
23. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19>.
24. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.
25. Про затвердження Положення про систему професійного навчання державних службовців : Постанова КМУ від 06.02.2019 № 106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2019-п>.
26. Самсонова Н. В. Правовий статус публічних службовців: теорія та практика. Право і суспільство. 2023. № 4. С. 12–19.

27. Сибіга О. М. Правовий статус державного службовця. Часопис Київського університету права. 2022. № 1. С. 87–93.
28. Сліпченко Н. В. Проблеми кваліфікації злочинів у сфері службової діяльності. Вісник кримінального судочинства. 2023. № 4. С. 85–92.
29. Тимощук В. П. Адміністративні процедури та державна служба : монографія. Київ : Конус-Ю, 2023. 240 с.
30. Тимощук В. П., Курінний О. В. Публічна служба. Зарубіжний досвід та пропозиції для України. Київ : Конус-Ю, 2023. 732 с.
31. Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про запобігання корупції». Київ : Ваіте, 2023. 584 с.
32. Цифрова трансформація публічної служби : монографія / за заг. ред. Н. Виговської. Київ, 2023. 312 с.